

70 ÅR SIDEN DEPORTASJONEN

De overlevde **HOLOCAUST** på mirakuløst vis

DØDSSKIPET: Det tyske slaveskipet «Donau» tok 532 norske jøder til Auschwitz den 26. november 1942. Jødene ble kjørt til Oslo havn med taxier, jernbanevogner og lastebiler.

SISTE: Samuel Steinmann er den siste overlevende av de 528 jødene som ble jaget ombord i «Donau» 26. november 1942

3 ÅR: Mona Levin var akkurat fylt 3 år da moren tok henne med på en dramatisk flukt fra Oslo til Sverige.

HELDIG: Solveig og Robert Levins leilighet var blitt konfiskert av tyskerne før deportasjonen, og politifolkene fant dem ikke da de skulle hentes.

JØDER TÅLES IKKE: Dette antisemittiske budskapet er skrevet på et vindu i krigsårene. Utlånt av Riksarkivet til HL-senteret i Oslo.

OMBORD PÅ DONAU: En kveld hørte Samuel Steinmann sangen Månestråle ombord på Donau. Det var Marie Sachnowitz. Hun hadde beveget seg over mot menneskeside av dekket og sang for å oppmuntre dem. Bildet er tatt på HL-senteret i Oslo.

Solveig bar sin datter Mona i 18 kuldegrader over grensen til Sverige på flukt fra tyskerne. Samtidig kjempet Samuel Steinmann for livet i Holocaust.

– **DA JEG STEG OMBORD** på DS «Donau», var jeg veldig spent på hvor vi skulle. Vi fikk ingen beskjeder. Jeg tenkte at de ville transportere oss til en arbeidsleir i Nord-Norge, der tyskerne tidligere hadde sendt lektorer og prester, forteller Samuel Steinmann (89) til Velsignet Helg. Torsdag 26. november 1942 var Steinmann en av de 532 jødene som ble jagd ombord i «Donau», som lå ved Akershuskaia i Oslo.

Han var blitt arrestert en måned tidligere, og hadde etterpå vært fange på Berg interneringsleir ved Tønsberg.

– Vi ble vekket tidlig om morgenen den 26. november, og senere lastet inn i jernbanevogn og fraktet til Oslo. Toget fortsatte over Rådhusplassen, og stoppet på Amerika-kaien. Vi visste ingen ting om hva som skulle skje videre, forteller Samuel Steinmann.

– **KAN DU SKILDRE** litt av forholdene på kaien?

FORAN BARNDOMSHJEMMET: – Jeg tenkte at tyskerne ville transportere oss til en arbeidsleir i Nord-Norge, forteller Samuel Steinmann. Det ble beslaglagt av tyskerne i september 1942.

– Det var fullt av busser, lastebiler og taxier som stadig kom inn med folk. De hadde arrestert kvinner og barn og gamle mennesker denne morgenen. Til og med de som lå på sykehus ble revet ut av sengene, sendt ned på kaien, og jaget ombord, svarer Steinmann.

Han traff familiemedlemmer, og det var slekt og mange kjente på kaien. Helt fram til nå var det nordmenn som hadde stått for deportasjonen av jødene. Men ombord på skipet overtok tyske SS-soldater.

– Hva tenkte du om at det var bare jøder som ble drevet ombord på «Donau»?

– Vi forstod at dette var en aksjon rettet direkte mot jøder. Vi skulle arresteres, og eventuelt komme til en arbeidsleir.

– Tenkte du på at du kanskje aldri skulle komme tilbake til Norge da du gikk ombord?

– Nei, jeg hadde ikke de tankene. Vi håpet og trodde at vi skulle til Nord-Norge, svarer Samuel.

KLOKKEN VAR 14.55 da «Donau» gled fra kaien, og satte

kursen ut Oslo-fjorden. Kvinner og barn var plassert i en del av båten, og mennene et annet sted. Det var spartanske forhold om bord.

– Mennene hadde ikke køyer, og sov på dørken. Maten bestod av suppe og tørt brød. Dessuten stod det en bøtte der vi kunne gjøre vårt fornødne. Men vi fikk lov til å gå opp på dekket og luften oss, minnes Samuel Steinmann.

Neste dag gikk «Donau» sørover - i stedet for å følge kysten vestover.

– Dette var en forferdelig opplevelse, for vi trodde jo at vi skulle til Nord-Norge. Nå begynte det å ane oss at bestemmelsesstedet var Tyskland, forteller han.

30. NOVEMBER KOM DE til Stettin i Tyskland. Her ble de stilt opp alfabetisk, og fikk utdelt et brød.

Etterpå ble de norske jødene presset inn i jernbanevogner. Mennene ble plassert i egne kuvogner, mens kvinner og barn var i andre. Det var svært trangt om plassen, og en grusom reise.

– Dagen etter stoppet toget på en perrong på et øde sted,

«Jeg føler det som ei tung plikt å fortelle om mine opplevelser.»

SAMUEL STEINMANN

mann. Her står han foran sitt barndomshjem på Nordstrand i Oslo.

KJEMPET FOR SIN DATTER: Mona holder rundt sin mor Solveig (t.h.), som bar henne over grensen til Sverige jaget av nazister. FOTO: KRISTIANNE MARØY

«Alle jødiske familier har mistet noen – mens noen har mistet alle.»

MONA LEVIN

FAMILIEIDYLL: Mona titter ned på lillesøster Sidsel i mamma Solveigs armer. Til høyre står Robert Levin, som kom til å bli en berømt komponist og pianist i Norge. Bildet er tatt på nyåret i 1945

og det stod Auschwitz på et skilt. Det var et navn vi aldri hadde hørt om. Men det skulle vi snart lære å kjenne.

– SS-offiserer jaget oss ut av vognene, og vi ble stilt opp på rekker. Så skulle vi marsjere fram til offiserene som stod ved enden av perrongen. Det ble spurt hvor gamle vi var, og jeg svarte 19 år. Yrket var skolegutt, og som arbeidsdyktig vinket de meg til venstre side. Men kvinner og barn, syke og menn over 45 år ble vist ut til høyre side. Disse ble kjørt rett til gasskammeret og drept. Dette ble vi klar over først etter to-tre uker, og ble veldig deprimert, forteller en beveget Samuel Steinmann.

Av de 532 jødene fra transporten med «Donau», var det 186 som ble tatt ut som arbeidsdyktige. Disse overnattet i Birkenau. Det lå seks-sju menn inntil hverandre i noen store skuffer, og det ble ingen søvn.

TIDLIG NESTE MORGEN fikk de svart vann å drikke. En tysk offiser med høy rang kom og fortalte at de skulle ta det rolig og ikke være nervøse. De skulle til en arbeidsleir, og fikk snart møte familien igjen, ble det sagt. Så var det avmarsj til hovedleiren i Auschwitz.

– Vi ble ført inn gjennom jernporten hvor det står «Arbeit macht frei». Snart kom vi inn i et stort bad. Her ble vi desinfisert, klippet og kledd nakne, og badet i kaldt

og varmt vann. Dagen etter fikk vi tatovert fangenummer, og jeg fikk 79231. Det skulle jeg leve med i de kommende årene, forteller Samuel Steinmann.

GYMNASIASTEN FRA OSLO skulle overleve krigen, og 30. mai 1945 kom han tilbake til Norge. Dette var en fantastisk og ubeskrivelig opplevelse.

– Hvilke tanker har du om at du i dag er den eneste gjenlevende norske jøden som opplevde deportasjonen?

– Jeg føler det som ei tung plikt å fortelle om mine opplevelser. Derfor kan jeg ikke unngå å si ja til å bli intervjuet, og fortelle om hva som skjedde. Hvem andre kan berette om dette i dag? Det er jo bare meg igjen, svarer Samuel Steinmann.

MONA LEVIN HADDE fylt tre år en uke før 532 jøder ble deportert med slaveskipet «Donau». Hun er datter til Solveig og Robert Levin, den kjente pianisten, komponisten og musikkprofessoren. Det var tyskernes planer at også denne jødiske familien skulle utryddes. Men Mona ble på forunderlig vis fraktet over til Sverige, og reddet dermed livet.

– Jeg husker ingen ting fra selve flukten, men har vage minner fra oppholdet i Sverige, forteller Mona Levin (73)

til Dagen. Hun har i ettertid fått vite nøyaktig hva som skjedde under den dramatiske ferden til Sverige.

– **MANGLENDE KOMMUNIKASJON** i Statspolitiet reddet oss 26. november 1942. De hadde tidligere konfiskert vår leilighet på Frogner i Oslo, og mor og jeg bodde hos en enslig dame noen kvartaler unna. Da Statspolitiet kom til vår leilighet for å hente oss, var vi altså tvangsflyttet. En nabo fortalte mor at politiet hadde vært der, forteller Mona. Selv var hun i barnehagen, og ble hver dag levert på samme gatehjørnet like ved der de bodde.

– Mor løp rundt i bakgatene, og jeg lå i min egen dukkevogn, forteller hun.

Moren endte sin ferd hos sin beste venninne, og hun utbrøt: «Takk for at du kom til meg!» Det ble tatt kontakt med motstandsbevegelsen, og flukten til Sverige ble planlagt.

– **VI LÅ TO DØGN** i dekning på Søsterhjemmet på Ullevål sykehus, før vi ble kjørt til toget. Det var fullt av tyskere rundt oss. Mor låste seg inn på toalettet sammen med meg. Her oppholdt vi oss hele togreisen til Askim, forteller Mona Levin.

forts. ➔

GLAD I LIVET: Mona Levin (t.v.) er takknemlig for at hun fikk leve. Her sammen med moren Solveig. FOTO: KRISTIANNE MARØY

Mannen som skulle møte rømlingene i Askim, måtte vente til alle hadde forlatt stasjonen før han kunne ta kontakt. I et hus ble gruppen på 11 personer samlet og fikk vafler og varme i kroppen. Senere ble de fraktet med lastebil. I en liten klynge gikk de ned til Rødenesvannet i Ørje, der noen ventet med to robåter.

– Jeg skrek, og det gjorde enkelte fortvilte og andre paniske av redsel. Da båten var midt utpå, sveipet plutselig en lyskaster over vannet. Tyskerne var på jakt etter to av sine egne soldater, som hadde desertert, forteller Mona Levin.

På den andre siden av vannet lå Skogstad gård. Iver Skogstad, hans kone og deres tre barn hadde alltid huset fullt av folk som skulle hjelpes i sikkerhet. De snakket aldri om det seg i mellom.

Den iskalde novembernatten i 1942 åpnet Skogstad hjemmet sitt utenfor Ørje for 11 forkomne mennesker. De fikk mat og hvile før marsjen begynte klokken sju neste morgen. Da var det 18 kuldegrader og barfrost.

Opp gjennom skogen til svenskegrensen er det bratt og tungt å gå. En tre timers tur stod foran gruppen.

– **JEG FIKK SOVEPILLE** for å holde meg i ro. Men jeg klynket og gråt mens mor bar meg. Etter hvert skrek jeg av frost og redsel. Flere tilbød seg å bære meg, men da slo jeg meg helt vrang, og skrek enda verre.

Alle visste at det var tyskere i nærheten. En lege i følget insisterte på å gi meg mer sovepiller så jeg ikke røpet dem. Pillene ble knust og tvunget i meg sammen med frosne blåbær. Men jeg ble bare enda reddere og mer våken, og skrek fortsatt, sier Mona Levin.

EN MANN FRA HALDEN gikk hånd i hånd med sin jødiske kone. Begge hadde giftpiller klare hvis de ble tatt. På et tidspunkt ville han drepe Mona med egne hender. Skogstad ble rasende, og sa at her skulle det ikke kvelles noen små barn. Hvis ikke folk oppførte seg anstendig, truet han med å forlate dem, så kunne de finne veien selv.

– En skuespiller i følget spurte forsiktig mor om de kunne få lov å gi meg en dråpe flytende sovemedisin. Mor sa fortvilet ja. Da denne dråpen var svelget, stanset jeg å gråte, forteller Mona.

Da overtok Skogstad barnet, satte det i en ryggsekk så bena stakk ut. Han tok av de små beksømtøvlene, og

masserte de stivfrosne føttene resten av turen.

SØNDAG 29. NOVEMBER kom alle 11 i gruppen velberget til Sverige. Men treåringen gled lenger og lenger inn i bevisstløshet. Legen kunne ikke gjøre mer.

«Jeg beklager, frue, men deres barn reagerer ikke», sa han ille berørt til Solveig Levin.

«Er jeg kommet til Sverige med et dødt barn», utbrøt hun.

Men om kvelden da alle satt rundt bordet for å spise, kastet barnet opp over hele legen.

– Jeg fikk leve, sier Mona Levin stille.

ROBERT LEVIN VAR ikke med i flukten til Sverige sammen med sin familie. Han var gått i dekning tidligere, og det var uklart hvor han oppholdt seg.

– Men det viste seg at han var kommet til Sverige omkring en uke før oss. Han var svært urolig for familien, og var stadig på utkikk etter å finne oss når nye flyktninger kom fra Norge til Sverige. I begynnelsen av desember ble vår familie forenet igjen, og gleden og takken var stor, forteller Mona Levin.

– Har du i ettertid truffet igjen noen i familien Skogstad, som hjalp dere over til Sverige?

– Jeg fikk ikke møte igjen Iver, losen vår. Det gjorde imidlertid mine foreldre. Men sønnen Nils har jeg truffet flere ganger. Vi er blitt veldig gode venner, og dette varme vennskapet har holdt seg til i dag, svarer hun.

– **HVILKE TANKER** har du i dag om det som skjedde for 70 år siden?

– Det er grusomt å tenke på at den jødiske menighet i Norge ble nesten halvert under Holocaust, mens folk stod og så på. Jeg tenker på alle norske jøder som er blitt

borte: Hva ville de vært i dag - og hvilket liv kunne de hatt? Alle jødiske familier har mistet noen - mens noen har mistet alle. Jeg skjønner ikke hvordan mange av disse har maktet å gå videre i livet. Det er også forferdelig at en liten jødisk minoritet i Norge igjen er under press, og blir stadig møtt av nye trusler, sukker Mona Levin.

Tekst: OVE EIKJE

Foto: OVE EIKJE, KRISTIANNE MARØY og NTB SCANPIX

i Deportasjonen av jødene

► 25. oktober 1942 mottok landets politikamre et telegram fra statspolitiskjef Karl A. Marthinsen med ordre om at alle mannlige jøder over 15 år med legitimasjonskort stemplet med «J» skulle arresteres dagen etter og transporteres til Oslo.

► Videre skulle alle «voksne jødin-ner» pålegges meldeplikt.

► 336 mannlige jøder ble internert på Berg konsentrasjonsleir utenfor Tønsberg.

► Kun nordmenn deltok i arrestasjonene, og vaktmannskapene på Berg var norske.

► 20. november forlot lasteskipet Monte Rosa Oslo havn med 20 jøder ombord.

► Arrestasjonene av de resterende jødene ble gjennomført 25. november utenfor Oslo og 26. november i hovedstaden.

► 227 jøder fra Berg ble samme dag sendt til Oslo, og sammen med andre arresterte jøder fra Sør-Norge overlevert på Utstikker 1 ved Oslo havn. Også i denne arrestasjonen deltok det bare nordmenn.

► Jødene ble ført om bord i D/S Donau, som forlot Oslo med 532 jøder ombord 26. november klokken 14.55.

► 26 andre jøder forlot Oslo samme dag, nok en gang med skipet Monte Rosa.

► Jøder fra Trondheim, Kristiansund, Narvik og andre mindre byer ble internert på Bredtvedt fengsel. Sammen med jøder fra Grini ble også disse senere deportert, den 25. februar 1943 med skipet Gotenland.

► Totalt ble 772 jøder deportert fra Norge. Bare 34 overlevde. HL-senteret

«Jeg fikk sovepille for å holde meg i ro. Men jeg klynket og gråt mens mor bar meg.»

MONA LEVIN

Norsk politi tok jødene, kirken sviktet dem

Det var norsk politi som arresterte jødene, og førte dem til skipet «Donau», der tyske SS-soldater overtok. Kirken sviktet jødene ikke minst fordi den reagerte for sent.

– **TYSKERNE VAR** veldig opptatt av at de kunne skyve de norske politifolkene foran seg i ulike sammenhenger. Vi snakker om en SS-politistat der politiet hadde en nøkkelrolle, sier professor Per Ole Johansen ved Institutt for kriminologi og rettsososiologi i Oslo til Velsignet Helg.

Han mener at norsk politi deltok i et folkemord mot jødene i Norge.

Johansen har blant annet skrevet boka «Oss selv nærmest», som tar for seg den norske holdningen til jødene.

– **DET ER SKAPT** et bilde av at det var tyskerne som tok jødene - og norske politifolk var uskyldige. Hva er din kommentar?

– Dette er et veldig naivt bilde, og jeg har ofte lurt på hvor det kommer fra. Deler av norsk politi var tungt inne når det gjaldt deportasjonen. Tyskerne ville heller ikke bruke sine egne, for det ville skapt mer angst og motstand i befolkningen, svarer Per Ole Johansen.

Men han legger til at det også var en del politifolk som varslet jødene.

– Dette fikk veldig stor betydning, og reddet flere over til Sverige. En politimann havnet i konsentrasjonsleir i Tyskland utelukkende på grunn av sin varsling, og satt der i flere år, svarer Johansen.

PROFESSOREN I KRIMINOLOGI har de siste fem årene studert dokumentene omkring etterforskningen av - og rettssakene mot - 230 medlemmer av det norske Statspolitiet.

– Min hovedkonklusjon er at deltagelsen i folkemordet

mot jødene var veldig neddempet. Hvis man var medlem i NS (Nasjonal Samling), og det var de fleste i Statspolitiet, og ikke aktiv i jødeforfølgelsene, så ville dette temmelig sikkert gi en dom. Men hvis noen ikke var medlem av NS og aktiv i jødeforfølgelsene, så slapp disse som regel tiltale og retts sak, sier Per Ole Johansen.

Sammen med kollegaer har han utgitt boken «På siden av rettsoppjøret», som blant annet tar for seg disse forhold.

JOHANSEN MENER at norske domstoler i liten grad var forberedt på å ta stilling til en så omfattende sak som folkemord mot jødene.

– Rettsoppjøret var organisert på en slik måte at de ikke tidsnok fikk oppsummert og samlet opplysningene i den type saker. De få retts sakene ble også spredt over tid og rundt i landet. De fant også ofte sted i en tid da man ville legge krigen og rettsoppjøret bak seg, sier han.

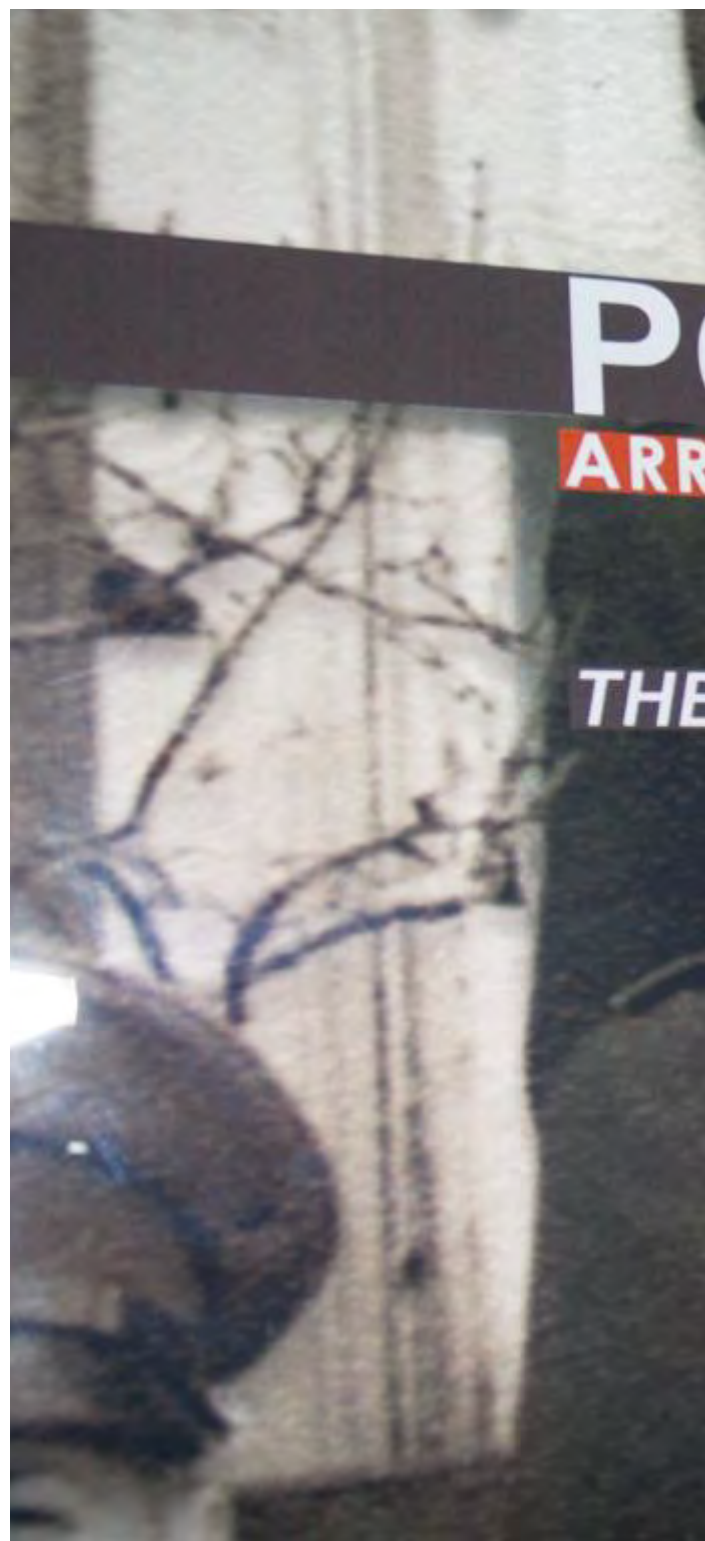
POLITIINSPEKTØR KNUT RØD var en av de mest sentrale embetsmennene bak jødeforfølgelsene i Norge. Han var den eneste i politiet der dette var hovedsaken i anklagene mot ham. Men Rød ble frikjent.

– Hvordan var dette mulig?

– Jeg er overbevist om at det var folk i politiet som skyldte ham en tjeneste, og flere snakket til hans fordel i retten. Den solidaritet som hersket i politiet betydde alt for at Rød ble frikjent. I tillegg hadde han gjort tjenester for motstandsbevegelsen, påpeker Johansen.

«Det er uheldig for norsk politi at deportasjonen av jødene er blitt feid under teppet.»

PER OLE JOHANSEN

NORSK POLITI: Det var norsk politi som arresterte jødene og førte de

Han legger til at en årsak til at politifolk slapp så lett unna rettsoppjøret, var at det var jøder inni bildet, og de ble ofte sett ned på.

– Vi ser dessuten at i store katastrofer så snur man ofte aggresjonen mot ofrene. Det henvises til at jødene marsjerte til gasskamrene uten å rømme. Men det er vel ikke greit å drepe folk fordi de ikke stikker av?

PER OLE JOHANSEN MENER at deportasjonen av de norske jødene er en fortrenning av et nasjonalt traume.

– Folk i politiet har vært plaget av dette traumet, og i det jødiske samfunn er dette fortsatt et åpent sår. Det er uheldig for norsk politi at deportasjonen av jødene er blitt feid under teppet, fordi ingen ble funnet skyldig. Dette kan lett føre til et prinsipp der alle er skyldig.

– Hva bør norsk politi gjøre i dag for å «luften ut» etter det som skjedde under krigen?

– Det hadde vært viktig å ha en diskusjon om dette i egen regi, kanskje på Politihøgskolen. Jeg mener det er avgjørende at politiet selv tar et initiativ - i stedet for at de blir presset til det, svarer Per Ole Johansen.

TEOLOGIPROFESSOR TORLEIV AUSTAD har vært ansatt ved Menighetsfakultetet i en årrekke. Han mener at Den norske kirke sviktet jødene på flere punkter.

– Kirken talte veldig klart da den uttalte seg om jødene 10. november 1942. Men svikten lå i at dette kom for sent, og dermed fikk det ikke bidra til å danne en opinion for jødene i folket, sier Austad til Velsignet Helg.

Han kan selvfølgelig ikke svare på hva som ville skjedd om kirken hadde vært tidligere ute.

– Men med utgangspunkt i den posisjon som kirken den gang hadde i vårt folk, tror jeg at man tidligere kunne

...em til slaveskipet «Donau» i Oslo. Først da de var ombord, overtok tyske SS-soldater kommandoen. Utstilling fra HL-senteret i Oslo.

INTERNERT: Biskop Eivind Berggrav ville ikke nevne jødene i bekjennelsesskriftet «Kirkens Grunn». Her er han under vaktthold på sin hytte i Asker, der han var internert i over tre år.

RASEUNDERSØKELSE: Jøder måles under en raseundersøkelse. Utstilling fra HL-senteret i Oslo.

NASJONALT TRAUME: – Deportasjonen av jødene er en fortregning av et nasjonalt traume, sier professor Per Ole Johansen.

reist en opinion i kampen for jødene. Der ligger først og fremst svikten, legger Torleiv Austad til.

Han har i høst sammen med Ottar Berge og Jan Ove Ulstein kommet ut med boka «Dømmekraft i krise? Holdninger i kirken til jøder, teologi og NS under okkupasjonen».

I JUNI 1941 LA Kirke- og undervisningsdepartementet fram et forslag om å forby norske statsborgere å inngå ekteskap med personer av blant annet jødisk avstamning. Austad viser til at Den norske kirke gjennom sine biskoper tok klar avstand fra dette.

– Da skjønte departementet at det var uklokt å trumfe gjennom dette forslaget, for de var opptatt av å få kirken på sin side i nazifiseringen av det norske folk, sier teologiprofessoren.

ETTER INITIATIV FRA prester i Bergen og Stavanger inne-

FOR SENT: – Kirken reagerte for sent til å kunne få noen gjennomslag ut til folket, sier teologiprofessor Torleiv Austad.

holdt det første utkastet til bekjennelsesskriftet «Kirkens Grunn» en protest mot Quisling-regjeringens gjeninnføring i Grunnlovens paragraf 2 om at jøder ikke har adgang til riket. Dette dokumentet lå til grunn for prestenes embetsnedleggelse påskedag 5. april 1942.

– Hva skjedde med avsnittet om behandlingen av jødene?

– Biskop Eivind Berggrav fikk overbevist de andre i Kristent Samråd (KS) om at man skulle sløyfe dette avsnittet. Begrunnelsen var at de var redd for at det ville provosere unødvendig, og bidra til at Quisling og Terboven gjorde felles sak mot kirken. Kirkens ledere var mest opptatt av kirkens sak, og tenkte mindre på hva den jødiske minoritet var utsatt for. Men dette var et svik mot jødene, understreker Torleiv Austad.

TIDLIG PÅ HØSTEN 1942 ble kirkens ledelse informert om at tyskerne planla en aksjon også mot norske jøder.

– Det var helt tydelig at denne informasjonen ikke ble tatt alvorlig verken i den midlertidige kirkeledelse eller i motstandsbevegelsen. Dette hadde nok sin grunn i en likegyldighet overfor jødene. I tillegg forstod man nok ikke hvor alvorlig dette kunne bli. Den norske kirke var ikke tilstrekkelig handlingsfør i denne situasjonen, sier Torleiv Austad.

Da NS-myndighetene etter tysk initiativ strammet inn sin politikk overfor jødene utover høsten, gjorde ikke kirken noe for å reise en opinion i folket mot det som skjedde.

KIRKEN PROTESTERTE FØRST etter razziaen mot jødene 25. og 26. oktober, i et brev til Vidkun Quisling datert 10. november 1942.

– Det såkalte Hebreerbrevet var en protest og en oppfordring om å stoppe jødeforfølgelsen. Det ble ført i pennen av Ole Hallesby, og hadde en tydelig språkføring. Her var en god teologisk begrunnelse for menneskeverdet, om ethvert menneskes rett til å leve.

Brevet fikk stor oppslutning fra frivillige kristne organisasjoner og kirkesamfunn. Feilen var bare at det kom for sent til å kunne få noen gjennomslag ut til folket, sier Torleiv Austad.

Bare to uker senere ble norske jøder deportert for å drepes.

Tekst: OVE EIKJE

Foto: OVE EIKJE og NTB SCANPIX

70 ÅR SIDEN DEPORTASJONEN

UTE PÅ OPPDRAG: En gruppe fra Kompani Linge ute på oppdrag et sted i Norge vinteren 1942. FOTO: NTB SCANPIX

AKSJON: Kommandosoldater i Kompani Linge i aksjon i 1944 på ukjent sted, med landgangsboat og såret soldat.

JØDEAKSJON: – Hvis ikke Statspolitiet hadde utført aksjonen mot jødene, så ville Gestapo gjort det selv, sier Ragnar Ulstein, som var løytnant i Kompani Linge under krigen.

– Ingen forvarsel om deportasjonen

Ragnar Ulstein (92) var løytnant i Kompani Linge under krigen. Han forteller at motstandsbevegelsen ikke fikk noe forvarsel om deportasjonen av jødene.

– **DE NORSKE JØDENE** var utsatt for fare under hele krigen, og det var sterk propaganda mot dem i avisene. Men vi visste ikke hva som skulle skje i november 1942. Derfor kom deportasjonen overraskende på oss, forteller Ragnar Ulstein i Ålesund til Dagen.

Han har vært journalist og historiker, og skrevet en rekke bøker om norsk deltagelse i andre verdenskrig. Blant disse er «Jødar på flukt» som utkom på Samlaget første gang i 1995. Her møter vi blant annet mange av de som var involvert i redningsaksjonene, både jøder som ble reddet ut og hjelperne deres.

– Vi skal også være klar over at den norske motstandsbevegelsen var i hovedsak sprengt høsten 1942, da de norske jødene ble deportert. Flere avdelinger var under opprulling, og blant annet ble det henrettet 34 motstandsfolk i Trondheim i september. I tillegg var også aksjonen i Telavåg utført tidligere på året, forteller Ragnar Ulstein.

HAN VAR SELV MED Kompani Linge under landgangen i Reine i Lofoten i desember 1941.

I september 1943 deltok han i en sabotasjeaksjon mot et forsynings- og troppeskip i Nord-Gulen, utenfor Svelgen i Sogn og Fjordane. To ladninger ble festet på skipet «Hartmut», og de eksploderte etter tre kvarter. Skipet var synkeferdig, men klarte å nå inn til en sandstrand, hvor det ble liggende. Fra høsten 1944 ledet Ulstein oppbyggingen av hjemmestyrker i Sogn.

RAGNAR ULSTEIN VISER TIL at planene om å utslutte alle europeiske jøder ble fattet i Tyskland i begynnelsen av 1942.

– Det var under Wannsee-konferansen i Berlin i januar at det ble bestemt at jødene skulle utryddes. Dette budskapet ble også formidlet til Norge.

Norsk Statspoliti stod for arrestasjonene av jødene, og dette var en fiendtlig avdeling i tysk tjeneste. Men vi skal være klar over at hvis ikke disse hadde utført aksjonen mot jødene, så ville Gestapo gjort det selv, påpeker Ulstein.

HISTORIKEREN OPPLYSER at nyere forskning forteller at de

aller fleste jødene i Oslo ble varslet om det som skulle skje 26. november - at de skulle arresteres.

– Men mange jøder trodde ikke at dette kunne hende, og de håpet at det ikke skulle ramme dem, selv om de var i faresonen. Flere gruet seg også for å reise fra sine hjem i Oslo, sier Ragnar Ulstein.

Han legger til at det er trist å tenke på at 772 norske jøder ble ført til Tyskland, og bare 34 overlevde Holocaust.

– Men vi må ikke glemme det gledelige i at omkring 1.100 jøder kom seg til Sverige, og ble reddet av norske hjelpere og motstandsfolk, sier Ulstein.

HAN BLE FOR SIN krigsinnsats tildelt St. Olavsmedaljen med to ekegrener, Del-

tagermedaljen, Haakon VIIIs 70-års-medalje og britiske Military Medal.

For sitt arbeid etter krigen for veteraner og krigsinvalider er Ulstein tildelt Kongens fortjenstmedalje i gull.

Tekst: OVE EIKJE

Foto: DAGEN-ARKIV og NTB SCANPIX